

УДК 930:39(470+71)-86

DOI: 10.31651/2076-5908-2021-2-22-31

**НАДТОКА Геннадій Михайлович**,  
доктор історичних наук, професор  
кафедри всесвітньої історії Історико-  
філософського факультету Київського  
університету імені Бориса Грінченка  
Orcid ID: 0000-0002-6479-5469  
e-mail: h.nadtoka@kubg.edu.ua

**ПОТІХА Зінаїда Андріївна**,  
аспірантка кафедри всесвітньої історії  
Історико-філософського факультету  
Київського університету імені  
Бориса Грінченка  
Orcid ID: 0000-0001-9923-316X  
e-mail: z.potikha@gmail.com

## УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В КАНАДІ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

*Стаття присвячена історіографії української діаспори в Канаді і спрямована на систематизацію знань, прирощених науковцями самої діаспори, а також вітчизняними, західними та російськими дослідниками. Уточнене саме поняття діаспори як інституалізованої етнопонаціональної спільноти. Обґрунтовується висновок про фундаментальну розробку історії української діаспори в Канаді в часових межах, що обіймають 1890-і – початок 2000-х років. Цілісна картина української діаспори включає політико-правовий, інституційний, соціально-економічний, культурний та конфесійний аспекти. Комплексний аналіз історіографії дозволяє стверджувати, що загалом успішне збереження діаспорянами в Канаді своєї національної ідентичності ускладнюється наростанням глобалізаційних процесів. Серед перспективних напрямів студіювання проблеми регіональна специфіка діаспори, повсякденне життя українців Канади, трансформація їх ментальності, біографістика.*

**Ключові слова:** українська діаспора, Канада, історіографія, концепції, інституалізація, соціальна адаптація, національна ідентичність.

**Постановка проблеми і мета.** Історіографічне дослідження української діаспори в Канаді залишається одним із важливих завдань дослідників вітчизняної історії. Це завдання набуло особливої актуальності, по-перше, у зв'язку з відродженням української державності в 1991 р. та завершенням в основному інституалізації діаспори. По-друге, різносторонність та глибина наявних студій з історії діаспори в Канаді вимагає систематизації прирощених наукових знань, виявлення нових перспективних напрямів дослідження, у тому числі в межах теперішнього часового простору.

**Виклад основного матеріалу.** В контексті дослідження історії діаспори необхідно передусім розглянути існуючі тлумачення самого поняття. Так, зокрема в ідеологічно заангажованому Українському Радянському Енциклопедичному Словнику за редакцією М. Бажана зазначено, що діаспора – це розсіяння по різних країнах народу, вигнаного завойовниками за межі батьківщини [1, 609]. У Новому словнику іншомовних слів за редакцією Л. І. Шевченко, діаспора (з грецької «розсіювання») характеризується як сукупність представників якого-небудь народу, який живе поза історичною батьківщиною в новому районі поселення [2, 202]. Утвердившись, термін «українська діаспора» був представлений у дев'ятому томі «Енциклопедії українознавства», що вийшла на початку 1980-х років [3]. Пізніше українські дослідники характеризували вітчизняну діаспору як «українську спільноту за межами батьківщини» [4, 919]. Її формування в Канаді вони пов'язували з «хвилями еміграції».

Зазначені та інші подібні визначення не цілком враховують, на наш погляд, різницю між іммігрантами, які не об'єднані в земляцькі спілки, розпорошені, а відтак не можуть успішно вирішувати завдання збереження власної національної ідентичності, та власне

діаспорою. Згідно авторського бачення, діаспора – це етнонаціональна спільнота, яка під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів укоренилася за межами історичної держави-батьківщини, набула інституційного оформлення та зберігає свою національну ідентичність. Отже, повноцінна діаспора постає на етапі, коли, по-перше, її материнська батьківщина стає національною державою; по-друге, коли етнонаціональна спільнота створює систему інституцій, які покликані інтегрувати членів діаспори та зберігати їх самоідентифікацію, тотожність з певною нацією.

З огляду на зазначені критерії, найближче до комплексного визначення діаспори підійшов В. Євтух. Діаспорою він називає частину етносу, що з певних причин опинилася в іноетнічному середовищі й не втратила своєї етнічної самобутності. Головною ознакою діаспори дослідник обґрунтовано вважає сформовану організаційну структуру [3, 44].

Зважаючи на зазначене є закономірним, що концептуально українська діаспора в Канаді характеризується більшістю дослідників як така, що досягла високого ступеня зрілості, а з точки зору принципів її організації та демократичного функціонування може претендувати на одну із успішних моделей у сучасному світі.

Історію й історіографію української діаспори в Канаді можна розділити на два етапи: додержавницький, що без урахування визвольних змагань 1917-1920 рр., охоплює відтинок часу з кінця XIX ст. до 1991 р., та новітній державницький – з 1991 р. до сьогодення.

Як свідчить наявна історіографія української діаспори в Канаді, її головним здобутком є загалом комплексне осмислення науковцями і публіцистами цього історичного феномену, протяжність якого в часі охоплює понад 130 років. Як і буде показано далі, винятком є остання чверть століття, впродовж якої тривали трансформаційні процеси всередині діаспори, а отже подальше студіювання її історії є запитаним.

Особливістю дослідження історії української діаспори в Канаді додержавницького періоду (кінець XIX ст. – 1991 рр.) було, зокрема, домінування праць зарубіжних українців та започаткування західної історіографії проблеми. При цьому дослідженням історії української громади в Канаді займалися учені самої діаспори, науковці в Україні, історики Росії та західного зарубіжжя. Серед учених, що стояли біля витоків історіографії української діаспори в Канаді, належить виокремити канадських істориків 1930-х рр. Ч. Янга та Д. Гіббона. Перший з них дослідив тогочасне становище української етнічної групи на території Канади, особливості її вростання в місцевий соціально-економічний ґрунт та наявні асимілятивні процеси. Другий одним із перших описав причини та шляхи переселення українців до Канади [5; 6]. Їх роботи стосуються переважно «першої хвилі еміграції» до Канади.

Утвердження поняття «міграційні хвилі», яким прийнято називати періоди української еміграції до США та Канади, відбулося в повоєнні часи. Саме ці так звані «хвилі» найчастіше й окреслювали хронологічні межі досліджень та спеціалізацію істориків діаспори в Канаді.

Згідно висновків науковців, спонукальними мотивами першої еміграційної хвилі (остання чверть XIX ст. – 1914 р.) стали переважно малоземелля та важке соціально-економічне становище на західноукраїнських землях [7, 59-60]. Друга хвиля (міжвоєнний період 1918 – 1939 рр.) була зумовлена не тільки соціально-економічними, але й політичними причинами, зокрема порятунком від більшовицьких репресій учасників національної революції в Україні 1917-1921 років. Переїздили до Канади й родичі перших переселенців. Проте, на думку дослідника М. Боровика, цей період еміграції значно коротший зазначеного, і тривав з 1922 р. до 1939 р. Автор зауважує, що в перші повоєнні роки діяли обмеження на імміграцію до Канади [8, 25]. Третя еміграційна хвиля відбулася в післявоєнний період (середина 1940-х – 1960-ті рр.) і вирізнялася політичним характером – переселенням до Канади головним чином учасників українського руху опору під час Другої світової війни та їх родин. Цей етап еміграції описує, зокрема, П. Мірчук [9, 79]. Нарешті, четверта хвиля еміграції українців припадає, на переконання дослідників, на період, що розпочинається в 1970-і рр. і триває до теперішнього часу. Він характеризується передусім соціально-економічними причинами еміграції. Натомість на думку В. Ісаєва, цю хвилю варто поділити на дві фази. Перша фаза окреслюється 1970-1980-ми рр. і

вирізняється тимчасовим завмиранням масової еміграції. Друга фаза (з кінця 1980-х рр.) – це час поновлення й інтенсивного наростання еміграційної хвилі, особливо в умовах хаотичних перебудовчих процесів у Радянському Союзі (1985-1990 рр.) та економічної скрути перехідного періоду (1990-і рр.) в Україні [10, 25-32].

Поновлення інтересу дослідників до історії українців Канади після Другої світової війни було всеохоплюючим. У центрі уваги залишалася початкова «піонерська доба», у відтворенні якої взяли, зокрема, участь Л. Білецький [11] та М. Марунчак [12; 13; 14; 15]. Особливість дослідження останнього проявляється в тісному його переплетенні з історією самої Канади, якій автор присвятив окрему працю [13; 14]. Натомість Л. Білецький вперше обґрунтовує висновок про взаємну зацікавленість українців і канадського уряду в стимулюванні переселення. Важливим є також уточнення автором початкової дати першої хвилі української еміграції до Канади. Замість 1891 р. дослідник називає 1875 р., тобто час, коли згадується перша в Канаді українська «оселя» у Манітобі за назвою «Хортиця» [11]. Щоправда, нова дата не була прийнята у формі консенсусу. М. Марунчак, продовжував обґрунтовувати достовірність дати 1891 р. і саме з нею пов'язував початок масового переселення українців. Свою позицію автор підкріплював, зокрема, й епістолярними джерелами [12].

Із 1950-х рр. набула популярності тема створення українських громадських організацій в Канаді та розвитку їх мережі. Зокрема інституції першої половини ХХ століття, серед яких: Канадська ліга визволення України, Конгрес українців Канади та інші, представлені у дослідженні Л. Луцюка [16]. Автором було використано понад 300 інтерв'ю та введено до наукового обігу значний пласт архівних матеріалів.

Важливим предметом досліджень фахівців з історії діаспори стала соціальна адаптація українців Канади. Акцент було зроблено передусім на соціально-економічній стороні проблеми. Так, як одне із джерел поповнення діаспори, тлумачить трудову еміграцію та утвердження українців на робочих місцях А. Ковальчук [17]. Участь українських емігрантів у фермерському русі Канади 1900-1939 рр. представив у своїй праці Л. Лещенко [18]. Трудові, комунікативні та інші аспекти адаптації українських переселенців, труднощі входження в інонаціональне середовище розглядають В. Маркус [19], В. Євтух [20] та інші.

Належить відзначити перспективність такого напряму досліджень як зв'язок соціальної адаптації та асиміляції. Зокрема до розвитку цієї теми виявили причетність науковці діаспори Л. Луцюк та С. Гринюк [21], а також вітчизняні історики В. Євтух та О. Ковальчук, які вийшли на проблематику соціально-демографічної інтеграції «українських канадців» [22; 23]. Напрямок дослідження соціальної адаптації українців включав також, з точки зору науковців, і розвиток преси, літератури та друку, історією яких займався, зокрема, М. Марунчак [15].

Прикметною ознакою додержавницького періоду історіографії діаспори була й публікація узагальнюючих досліджень, автори яких, по-перше, прагнули охопити всю історію українських емігрантів у Канаді (на момент публікації твору), по-друге, намагалися представити цілісну історію організації, суспільної діяльності українців та форм збереження ними власної етнонаціональної ідентичності. Фундаментальними у цьому історіографічному сегменті є видані у Вінніпезі праці М. Марунчака – «Студії до історії українців Канади» (1972 р.) та двотомна «Історія українців Канади» (1991 р.). Побудовані на різноманітних, у тому числі архівних матеріалах, зазначені дослідження містять системний виклад подій так званої «піонерської доби» в історії еміграції, включаючи організаційну діяльність допомогових товариств, етапи становлення діаспори та її інституцій, адаптаційні процеси у галузі економіки, форми культурного розвитку в контексті збереження народних звичаїв та традицій, україномовного шкільництва і розбудови мережі українських церков [12; 14]. Цілісності відтвореного М. Марунчаком образу українців Канади додає їх біографічний опис [15].

Вагоме місце в історіографії діаспори належить М. Боровику. В монографії, присвяченій сторіччю українського поселення в Канаді (1891-1991 рр.) автор ґрунтовно дослідив, зокрема, особливості територіального розселення українців Канади, їх громадське та релігійне життя, питання освіти, мови, трансформацію ментальних рис [24]. Зокрема

М. Боровик відзначає вагомість постаті Осипа Олеськова у переселенні українців до Канади, адже завдяки перемовинам з урядовими особами О. Олеськів домогся дозволу на групові переселення українців та поселення цілими селами на території Канади [24, 16].

Масштабні історіографічні здобутки додержавницької доби в дослідженні української діаспори в Канаді створили ґрунтовні передумови для формування самостійного наукового напрямку – *діаспорознавства*. Його започаткування відбулося на зламі 1980-1990-х рр., а становлення тривало близько двох десятиліть.

Важливою ознакою цього процесу було налагодження системної співпраці дослідників України та діаспори. Так у 1990 р. у Чернівцях і у 1991 р. в Едмонтоні відбулися спільні конференції, в організації яких активну участь узяв уряд канадської провінції Альберта. На конференціях обговорювались, зокрема, питання історії еміграції українців до Західної Канади, а також методології дослідження проблеми загалом. Завдячуючи Канадському центру української культури та етнографії Альбертського університету і Міністерства громадського розвитку Альберти було видано збірник матеріалів цих конференцій [25]. Також з метою інтеграції зусиль діаспорознавчих шкіл «Міжнародна асоціація українців» заснувала у 1990 р. свій науковий «Вісник», до редакційної колегії якого увійшли як українські вчені, так і вчені з Канади та США [26].

Україна, як модерна держава, надала відчутний імпульс діаспорознавству.

По-перше, це стосувалося законодавчо забезпеченого планування політики у цій галузі. Зокрема була розроблена і в 1996 р. затверджена спеціальною постановою Кабінету Міністрів України Державна програма «Українська діаспора на період до 2000 р.». Національна програма «Закордонне українство» до 2005 р. була затверджена Указом Президента України (2001 р.). А «Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року», розроблена Кабінетом Міністрів України, стартувала у 2006 році. Ці та інші рішення були спрямовані на розвиток зв'язків із закордонними українцями, поглиблення знань про українців у світі.

По-друге, були створені діаспорознавчі координаційні та наукові інституції. Йдеться, зокрема, про Національну комісію з питань закордонних українців при Кабінеті Міністрів України (2004 р.), Постійну парламентську комісію із зв'язків з українцями за кордоном, Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» і, звичайно, Інститут досліджень діаспори (ІДД) під керівництвом А. Атаманенко, що постав у 2002 р.

На той час у Канаді активно функціонували відомі громадські організації та аналітичні центри, зокрема Наукове товариство імені Шевченка, Українська вільна академія наук, а також Канадський інститут українських студій при Альбертському університеті), інформаційно-аналітичні центри при українських бібліотеках.

Одним із перших масштабних колективних проєктів з дослідження української діаспори «Українці в світі», реалізація якого триває, був схвалений Указом Президента України від 15 лютого 2010 р. [27].

Розвиток канадського сегменту діаспорознавства в умовах розбудови новітньої української державності відбувався переважно в хронологічних межах 1991 – початку 2000-х рр. Саме на цьому відтинку часу з'являється ціла низка узагальнюючих праць, в яких історія української діаспори в Канаді включає здебільшого всі її основні етапи й обривається, виключаючи з дослідницького поля майже два останніх десятиріччя. Винятком можна вважати, зокрема, роботу російського вченого І. Мамедова, видану в 2018 р. Проте автор обмежується лише загальною характеристикою сучасного етапу історії українців Канади [28].

В цілому діаспорознавчі узагальнюючі праці, що побачили світ у 1990-х-2000-х рр., можна поділити на ті, що присвячені безпосередньо діаспорі в Канаді [29; 30; 31; 32] і розкривають питання її генези та своєрідності, й роботи, предметом яких є світова українська діаспора загалом [33; 34; 35]. Останні цінні можливістю порівняльного аналізу діаспор та з'ясування загальних тенденцій їх розвитку.

Разом з тим, продовжився інтенсивний науковий пошук, спрямований на дослідження окремих аспектів життєдіяльності української діаспори в Канаді. Домінуючим виявився

аспект соціальний. Так, відштовхуючись від аналізу концепції етносоціального розвитку Канади, В. Євтух (1992 р.) розглядає особливості процесу вживлення українців у новий для себе соціальний ґрунт [30]. У цьому зв'язку, спільно з істориком О. Ковальчук, В. Євтух досліджує також питання соціально-демографічної згуртованості українських канадців (1991 р.) [23].

На основі аналізу результатів перепису населення Канади 2001 р. українські науковці А. Макух, В. Євтух, В. Трощинський, А. Попок, О. Швачка та інші представили соціальну структуру української діаспори [36; 3]. Значний інформаційний матеріал з історії соціальної адаптації українських іммігрантів узагальнив російський дослідник А. Зав'ялов [37].

Залишається актуальним культурно-освітній процес у діаспорі, демократичний характер якого відзначається одноставно як українськими, так і зарубіжними дослідниками. Прослідковуючи еволюцію україномовного шкільництва в Канаді, І. Руснак на монографічному рівні ґрунтовно аналізує витoki та етапи розвитку українського шкільництва в різних регіонах Канади у хронологічних межах кінця XIX – XX ст. [38]. Етап зародження і становлення української національної шкільної справи, як одного з ключових завдань діаспори, висвітлено в публікаціях В. Панішкевича та Ю. Недужко [39; 40].

Набуває розвитку тема взаємозв'язку освіти і культури та їх впливу на консолідацію українського етносу в Канаді, збереження його національної ідентичності. У цьому контексті важливою є робота Ю. Заячук, в якій авторка наводить, зокрема, статистичні дані щодо динаміки асиміляційних процесів у Канаді. Згідно з її висновком, молодь, народжена в Канаді, помітно менше спілкується українською мовою й віддає перевагу англomовним навчальним закладам [41].

І все ж, аналіз традицій і здобутків у галузі освіти і культури української діаспори в Канаді дозволив науковцям зробити висновок про їх визначальну роль у формуванні та збереженні української діаспорної спільноти [38; 42]. Зокрема К. Чернова розглядає українську діаспору в Канаді як цілісну «соціокультурну систему», як «підсистему українського етносу». Авторка називає українську діаспору самостійною структурою, що має характеристику відкритості і компактності. З огляду на її початкову «закритість», а як відомо, українці в Канаді селилися спочатку компактними закритими громадами, така соціокультурна трансформація засвідчує й трансформацію ментальності [43]. З'явилися також праці, в яких культурні досягнення української діаспори розглядаються як помітне джерело поповнення скарбу вітчизняної та світової культури [44].

Серед інших тематичних напрямів, події в яких доведені до початку 2000-х рр., виокремлюються: новітня історія окремих діаспорних інституцій, зокрема «Ліги українських католицьких жінок Канади» [45]; участь українців у політичному житті Канади, у тому числі представництво у владних установах різного рівня та в політичних партіях [45]; діаспорний аспект сучасної зовнішньої політики української держави [46]; еволюція імміграційної політики та політики щодо національних меншин самої Канади з огляду на утвердження доктрини мультикультуралізму [47; 48].

Результатом багатопланових дослідницьких процесів став, зокрема, перехід науковців до системної популяризації знань з історії української діаспори. Йдеться, зокрема про вихід у 2005 р. навчального посібника «Закордонне українство» [49].

**Висновки.** Отже, огляд наявної наукової літератури засвідчує факт глибокої й багатосторонньої розробки історії української діаспори в Канаді. Науковцями з'ясовані основні етапи й тенденції її еволюції, ключовими з яких є інституційне зміцнення діаспори та збереження українцями Канади власної національної ідентичності. Є закономірним, що цілісна картина української діаспори, в її головних рисах (політичній, правовій, соціально-економічній, освітній, культурній та релігійній) відтворена вітчизняними та зарубіжними дослідниками переважно в межах 1890-х – 1990-х років. При цьому сучасна діаспора продовжує динамічно змінюватись, а відтак вимагає комплексного студіювання. Разом з тим, перспективними залишаються й наскрізні напрями наукового пошуку. Серед них: регіоналістика, як у частині, що стосується українських регіонів, вихідці з яких долучилися до створення діаспори, так і в сегменті їх розселення в регіонах Канади; соціокультурна та конфесійна історія українців Канади; історія повсякдення діаспорян та трансформації їх ментальності; біографістика.

**Список використаної літератури**

1. Український Радянський Енциклопедичний Словник. / за ред. М. Бажана. У 3 т. – Т.1. : А – Кабарга – К., 1966. – 856 с.
2. Новий словник іншомовних слів. / за ред. Л. І. Шевченко. – К.: Арій, 2008. – 672 с.
3. Євтух В. Українська діаспора. Соціологічні та історичні студії / В. Євтух, В. Трощинський, А. Попок, О. Швачка. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; Центр сучасного суспільствознавства. – К. : Фенікс, 2003. – 228 с.
4. Довідник з історії України : посібн. для серед. загальноосв. навч. закл.: 2-ге вид., доопр. і доповн. / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К. : Генеза, 2002. – 1136 с.
5. Young Ch. The Ukrainian Canadians. A study in assimilation / Ch. Young. – Toronto : Nelson, 1931. – XIV, 327 p.
6. Gibbon J. Canadian mosaic: the making of a Northern nation / J. Gibbon. – Toronto : McClelland and Stewart, 1938. – 455 p.
7. Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади / В. Ю. Макар. – Чернівці: Прут, 2006. – 284 с.
8. Боровик М. Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді / М. Боровик. – Мюнхен: Український вільний університет, 1977. – 341 с.
9. Мірчук П. Українська визвольна справа і українська еміграція / П. Мірчук. – Торонто: Ліга визволення України, 1954. – 79 с.
10. Isajiw W. The Changing Community // Luicik L. and Hryniuk S. (eds.). Canada's Ukrainians. – University of Toronto Press, 1991. – P. 264.
11. Білецький Л. Українські піонери в Канаді. 1891–1951. / Л. Білецький. – Вінніпег : Накладом Комітету українців Канади, 1951. – 128 с.
12. Марунчак М. Г. Студії до історії українців Канади: у 5 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1970-1972. – Т. 4.: Нариси, статті, есеї до піонерської доби. – 311 с.
13. Марунчак М. Г. Історія українців Канади: у 2 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег: накладом Української вільної академії наук в Канаді, 1968. – Т.1. – 467 с.
14. Марунчак М. Г. Історія українців Канади: у 2 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег: накладом Української вільної академії наук в Канаді, 1991. – Т. 2. – 512 с.
15. Марунчак М. Біографічний довідник до історії українців Канади / М. Марунчак. – Вінніпег: Накладом УВАН в Канаді, 1986. – 735 с.
16. Luciuk L. Searching for place: Ukrainian displaced persons, Canada, and the migration of memory / L. Y. Luciuk – Toronto; Buffalo; London: University of Toronto press, 1953. – XXV, 576 p.
17. Ковальчук А. Українці за океаном. Минуле і сучасне української трудової еміграції у Канаді і США / А. Ковальчук. – К.: Політ. вид-во України, 1967. – 56 с.
18. Лещенко Л. Фермерское движение Канады (1900–1939 гг.) / Л. Лещенко. – К.: Наук. думка, 1979. – 243 с.
19. Маркус В. Українська спільнота в широкому американському суспільстві: проблеми і спостереження / В. Маркус // Українці в американському та канадському суспільствах : соціолог. зб. Т. 1. – Джерсі Сіті, 1976. – С. 258–277.
20. Евтух В. Б. Иммигранты в инонациональной среде: проблемы адаптации / В. Б. Евтух // Миграции и мигранты в мире капитала: исторические судьбы и современное положение. – Киев: Наукова думка, 1990. – С. 170–181.
21. Canada's Ukrainians negotiating an identity / ed. By Lubomyr Luciuk and Stella Hryniuk. – Toronto; Buffalo; London: Published in association with the Ukrainian Canadian Centennial committee by University of Toronto press, 1991. – 510 p.
22. Євтух В. Б. Проблеми етнонаціонального розвитку: український та світовий контексти. / В. Б. Євтух – Київ: Стилос, 2001 – 205 с.
23. Євтух В. Українські канадці: проблеми соціально-демографічної інтеграції / В. Євтух, О. Ковальчук // Український історичний журнал. – 1991. – № 9. – С. 42-50.
24. Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991) / М. Боровик. – Монреаль; Оттава: Українська Могилянсько-Мазепинська академія наук (УММАН), 1991. – 485 с.
25. Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади: Матеріали спільних конференцій / за ред. О. Макара та Р. Білаша. – Едмонтон: Канадський центр української культури та етнографії, Альбертський університет; Відділ охорони історичних пам'яток, Міністерство громадського розвитку Альберти, 2002. – 392 с.
26. Вісник Міжнародної асоціації українців. – К. : 1990 – 2001. – № 1–47.
27. Проект «Українці в світі». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/10450.html>.

28. Мамедов И. М. Украинская диаспора Канады: история и современность / И. М. Мамедов // Славянский альманах, 2018. – Вып. 3–4 – С. 254 – 305.
29. Євтух В. Б. Українці в Канаді / В. Б. Євтух, О. О. Ковальчук. – Київ: Будівельник, 1993. – 144 с.
30. Зберігаючи українську самобутність / В. Б. Євтух, Є. Є. Камінський, О. О. Ковальчук, В. П. Трощинський. – К.: ІНТЕЛ, 1992. – 100 с.
31. Kelley N. The making of the Mosaic: a History of Canadian Immigration Policy / N. Kelley, M. Trebilcock. – Toronto; Buffalo; London: University of Toronto Press, 2000. – 623 p.
32. Satzewich V. The Ukrainian Diaspora / Vic Satzewich. – New-York: Routledge, 2002. – 238 p.
33. Заставний Ф. Д. Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах) / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1991. – 120 с.
34. Україна крізь віки. У 15-ти тт. Т. 15: Трощинський В. П., Шевченко А. А. Українці в світі / за заг. ред. В. Смолія. НАН України. Інститут історії України. – К.: Альтернативи, 1999. – 352 с.
35. Українська еміграція: від минувшини до сьогодення: навч. посібник для студ. вузів / Б. Д. Лановик та ін. – Тернопіль: Спеціалізована ред. наукової, методичної та довідкової літ. Всеукраїнської незалежної жіночої газети «Чарівниця», 1999. - 511 с.
36. Макух А. Українські канадці в переписі населення 2001 р. / А. Макух // Політика і час. – 2003.– №6. – С. 90-91.
37. Завьялов А. В. Социальная адаптация украинских иммигрантов: монография / А. В. Завьялов. – Иркутск: Изд-во ИГУ, 2017. – 179 с.
38. Руснак І. Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець ХІХ – ХХ ст. ) / І. Руснак. – Чернівці: Рута, 2000. – 363 с.
39. Панішкевич В. Організація національно-українського шкільництва в Канаді піонерської доби (Манітоба, Саскачеван, Альберта) // Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади. Матеріали спільних конференцій / Ред. О. Макар, Р. Білаш. – Едмонтон: Канадський центр української культури та етнології, Альбертський університет, 2002. – С. 103 – 107.
40. Недужко Ю. Освітньо-виховні аспекти діяльності української діаспори країн Заходу в контексті боротьби за державну незалежність України (середина 40-х - 80-ті роки ХХ ст.) / Ю. Недужко. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://www.history.org.ua/JournALL/xxx/12/26.pdf>.
41. Заячук Ю. Освітня діяльність вищих українознавчих інституцій Канади: історичний контекст і тенденції сьогодення / Ю. Заячук. // Український вимір. Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. – Ч.4. – Кн.2. – Ніжин: Видавництво НДУ ім.М. Гоголя, 2005. – С.111-126.
42. Кривда Н. Українська діаспора: досвід культуротворення / Н. Кривда. – К.: Академія, 2008. – 280 с.
43. Чернова К. Українська діаспора як соціокультурна система / К. Чернова; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 347 с.
44. Лановик Б. Внесок української еміграції в розвиток національної та світової культури / Б. Лановик, М. Граф'як. – Тернопіль : Економічна думка, 2000. – 410 с.
45. Мафтин Л. В. Українознавчий контекст діяльності Ліги українських католицьких жінок Канади (кінець ХХ – поч. ХХІ ст.) / Л. В. Мафтин, Я. М. Лапко. – К.: Фоліант, 2005. – С.107–419.
46. Попок А. Закордонне українство як об'єкт державної політики / А. Попок. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Центр сучасного суспільствозна. – К.: Альтерпрес, 2007. – 227 с.
47. Мелкумов А. А. Канадский федерализм: теория и практика / А. А. Мелкумов. – Москва: Экономика, 1998. – 222 с.
48. Поляков А. Эволюция иммиграционной политики Канады в 1945-2001 гг. / А. Поляков // Актуальные проблемы истории Канады: современные подходы отечественной новистики. – Магнитогорск, 2009. – С. 156-165.
49. Євтух В. Б. Закордонне українство / В. Б. Євтух, В. П. Трощинський, А. А. Попок; Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка, Національна академія держ. управління при Президентові України, Центр сучасного суспільства. – К.: ВІК, 2005. – 308 с.

### References

1. Bazhan, M. (Ed.). (1966) *Ukrainian Soviet Encyclopedic Dictionary*: in 3 volumes, Vol. 1. Kyiv: A-kabarha. (in Ukr.)
2. Shevchenko, L. I. (Ed.).(2008). *New dictionary of foreign words: about 40 000 words and phrases*. Kyiv: Ariy. (in Ukr.)
3. Yevtukh V., Troshchynsky V., Popok A., Shvachka O. (2003). *Ukrainian Diaspora: Sociological and Historical Studies*. Kyiv: feniks. (in Ukr.)
4. Pidkova I. Z., Shust R. M. (Eds.). (2002). *Handbook of Ukrainian History*. Kyiv: Genesis. (in Ukr.)
5. Young, Ch. (1931). *The Ukrainian Canadians. A study in assimilation*. Toronto: Nelson.

6. Gibbon, J. (1938). *Canadian mosaic: the making of a Northern nation*. Toronto: McClelland and Stewart.
7. Makar, V. Yu. (2006). Social and political integration of the Ukrainians into the multiethnic society of Canada. Chernivtsi: Prut. (in Ukr.)
8. Borovyk, M. (1977). *The Ukrainian-Canadian press and its significance for the Ukrainian minority in Canada*. Miunkhen: Ukrainyskyi vilnyi universytet. (in Ukr.)
9. Mirchuk, P. (1954). *Ukrainian liberation cause and Ukrainian emigration*. Toronto: League of Liberation of Ukraine. (in Ukr.)
10. Isajiw, W. (1991). *The Changing Community* / eds by Luicik, L. and Hryniuk, S. University of Toronto Press.
11. Biletsky, L. *Ukrainian pioneers in Canada: 1891-1951*. (1951). Winnipeg: Published by Canadian Ukrainian Committee. (in Ukr.)
12. Marunchak, M. (1970–1972) Studies on the history of Ukrainians in Canada. in 5 volumes, Vol. 4: *Essays, articles, essays to the Pioneer era Ukrainian Free Academy of Sciences*. Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences. (in Ukr.)
13. Marunchak, M. (1968). *The history of Ukrainians of Canada*: in 2 volumes, Vol 1. Winnipeg: Published by UVAN in Canada. (in Ukr.)
14. Marunchak, M. (1991). *The history of Ukrainians of Canada*: in 2 volumes, Vol. 2. Winnipeg: Published by UVAN in Canada. (in Ukr.)
15. Marunchak, M. (1986) *Biographical guide to the history of Ukrainians in Canada*. Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences in Canada. (in Ukr.)
16. Luciuk, L. (1953). *Searching for place : Ukrainian displaced persons, Canada, and the migration of memory*. Toronto, Buffalo, London : University of Toronto press, XXV. (in Ukr.)
17. Kovalchuk, A. (1967) *Ukrainians overseas. Past and present of Ukrainian labor emigration to Canada and the United States*. Kyiv: Polit. vyd-vo Ukrainy. (in Ukr.)
18. Leshchenko, L. (1979) *The Farmers' Movement of Canada (1900–1939)*. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukr.)
19. Markus, V. (1976) *Ukrainian community in the wider American society: problems and observations*. Ukraintsi v amerykanskomu ta kanadskomu suspilstvakh: sotsioloh. zb. T. 1 (Ukrainians in American and Canadian Societies: vol. 1), Jersey City. 258–277. (in Ukr.)
20. Evtukh, V. B. (1990). *Immigrants in the foreign environment: adaptation problems*. In Migratsii i migranty v mire kapitala: istoricheskie sudby i sovremennoe polozhenie (Migrations and migrants in the world of capital: historical destinies and contemporary situation). Kyiv: Naukova dumka. 170–181. (in Ukr.)
21. Luciuk, L., Hryniuk, S. (Eds.). (1991). *Canada's Ukrainians negotiating an identity*. Toronto, Buffalo, London: published in association with the Ukrainian Canadian Centennial committee by University of Toronto press. (in Eng.)
22. Yevtukh, V. B. (2001) *Problems of ethnonational development: Ukrainian and world contexts*. Kyiv: Stylos. (in Ukr.)
23. Yevtukh, V., Kovalchuk, O. (1991). *Ukrainian Canadians: problems of socio-demographic integration*. Ukrainyskyi istorychnyi zhurnal (Ukrainian Historical Journal), №9, 42–50. (in Ukr.)
24. Borovyk, M. (1991). *Century of Ukrainian settlement in Canada (1891–1991)*. Montreal, Ottawa, Mazepa Ukrainian-Mohyla Academy of Sciences (UMMAN). (in Ukr.)
25. Makar, O., Bilash, R. (Eds.). (2002). *Migrations from Western Ukraine to Western Canada: the jointconferences*. Edmonton: Canadian Center for Ukrainian Culture and Ethnography, University of Alberta; Department of Historic Preservation, Alberta Department of Public Development. (in Ukr. and Eng. )
26. Visnyk Mizhnarodnoi asotsiatsii ukrainistiv (Bulletin of the International Association of Ukrainians). (1990 – 2001). Kyiv: № 1–47.
27. The project «Ukrainians in the world». Retrieved from: <http://www.president.gov.ua/documents/10450.html>.
28. Mamedov, I. (2018). *Ukrainian diaspora of Canada: history and modernity*. Slavianskyi almanakh (Slavic Almanac), 254 – 305. Issue. 3–4. (in Russ.).
29. Yevtukh, V. B., Kovalchuk, O. O. (1993). *Ukrainians in Canada*. Kyiv: Budivelnyk. (in Ukr.)
30. Yevtukh, V., Kaminskyi, Ye., Kovalchuk, O., Troshchynskyi, V. (1992). *Keeping Ukrainian originality: collective monograph*. Kyiv: INTEL. (in Ukr.)
31. Kelley, N., Trebilcock, M. (2000). *The making of the Mosaic: a History of Canadian Immigration Policy*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press. (in Eng.)
32. Satzewich, V. (2002) *The Ukrainian Diaspora*. New-York: Routledge. (in Eng.)



33. Zastavny, F. D. (1991). *Ukrainian diaspora: resettlement of Ukrainians in foreign countries*. Lviv: Svit. (in Ukr.).
34. Troshchynskyi, V. P., Shevchenko, A. A. (1999). *Ukrainians in the world*. / Smolii, V. A. (Ed.). *Ukraina kriz viky: Vol. 15. (Ukraine through the ages)*, Kyiv: Vydavnychiy dim «Alternatyvy». (in Ukr.).
35. Lanovyk, B., Trafiak, M., Mateiko, R., Matysiakievych, Z., Lanovyk, Z. (1999). *Ukrainian emigration: from past to present*. Ternopil: Charivnytsia. (in Ukr.).
36. Makukh, A. *Ukrainian Canadians in the 2001 population census*. Political and time (Polityka i chas). №6, 90–91. (in Ukr.).
37. Zavyalov, A. V. (2017). *Social adaptation of Ukrainian immigrants: monograph*. Irkutsk: Izdatelstvo IGU. (in Russ.).
38. Rusnak, I. S. (2000). *Development of Ukrainian schooling in Canada (end of the XIX - XX centuries)*. Chernivtsi: Ruta. (in Ukr.).
39. Panishkevych, V. (2002). *Organization of national-Ukrainian schooling in Canada of the pioneer era (Manitoba, Saskatchewan, Alberta)*. In Makar, O., Bilash, R. (Eds.). *Mihratsiini rukhy z Zakhidnoi Ukrainy do Zakhidnoi Kanady. Materialy spilnykh konferentsii (Migration movements from Western Ukraine to Western Canada. Proceedings of joint conferences)*. Edmonton: Canadian Center of Ukrainian Culture and Ethnography, University of Alberta. 103 – 107. (in Ukr.).
40. Neduzhko, Y. *Educational aspects of the Ukrainian diaspora in the West in the context of the struggle for state independence of Ukraine (mid 40's - 80's of the XX century)*. Retrieved from: <http://www.history.org.ua/JournALL/xxx/12/26.pdf>.
41. Zayachuk, Yu. (2005), *Educational activities of Ukrainian higher institutions of Canada: historical context and present trends, Ukrainian dimension*. Mizhnarodnyi zbirnyk informatsiinykh, osvitnikh, naukovykh, metodychnykh statei i materialiv z Ukrainy ta diaspori (International collection of information, educational, scientific, methodological articles and materials from Ukraine and diaspora), Part 4, Book 2, Nizhyn, 111–126. (in Ukr.).
42. Kryvda, N. (2008). *Ukrainian diaspora: culture creation experience*. Kyiv: Academia. (in Ukr.).
43. Chernova, K. (2007). *The Ukrainian Diaspora as a Sociocultural System*. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv. (in Ukr.).
44. Lanovyk, B., Trafyak, M. (2000). *The contribution of Ukrainian emigration to the development of national and world culture*. Ternopil : Ekonomichna dumka. (in Ukr.).
45. Maftyn, L. V., Lapko, Ya. M. (2005). *Ukrainian studies context of the activity of the League of Ukrainian Catholic Women of Canada (end of the XX - beginning of the XXI century)*. Kyiv: Foliant. (in Ukr.).
46. Popok, A. (2007). *Foreign Ukraine as an object of state policy*. Kyiv: Alterpres. (in Ukr.).
47. Melkumov, A. A. (1998). *Canadian federalism: theory and practice*. Moscow: Ekonomika. (in Russ.).
48. Polyakov, A. (2009). *Evolution of Canadian immigration policy in 1945-2001. Aktualnyie problemy istorii Kanady: sovremennyye podhodyi otechestvennoy novistiki (Actual problems of the history of Canada: modern approaches of Russian novistics)*. Magnitogorsk. 156-165. (in Russ.).
49. Yevtukh, V. B., Troshchynskyi, V. P., Popok, A. A. (2005). *Foreign Ukrainians: manual*. Kyiv: VIK. (in Ukr.).

**NADTOKA Hennadiy**, Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of World History, Faculty of History and Philosophy, Borys Hrinchenko University of Kyiv,  
e-mail: [h.nadtoka@kubg.edu.ua](mailto:h.nadtoka@kubg.edu.ua),

**POTIKHA Zinaida**, Graduate student of the Department of World History, Faculty of History and Philosophy, Borys Hrinchenko University of Kyiv,  
e-mail: [z.potikha@gmail.com](mailto:z.potikha@gmail.com)

## UKRAINIAN DIASPORA IN CANADA: HISTORIOGRAPHICAL REVIEW

**Abstract. Introduction.** *Historiographical research of the Ukrainian diaspora in Canada remains one of the crucial tasks of researchers of national history. This task became particularly relevant with the declaration of independence of Ukraine in 1991 and the completion of the main institutionalization of the diaspora.*

**Purpose.** *The article aims to systematize available historiographical knowledge of the Ukrainian diaspora in Canada, accrued by scholars of the diaspora itself, as well as Ukrainian, Western and Russian researchers.*

**Results.** *The holistic picture of the Ukrainian diaspora includes politica, legal, institutional socio-economic, cultural, and religious aspects. A comprehensive analysis of historiography allows us to affirm that overall successful preservation by the diaspora in Canada its national identity is complicated by the growth of globalization.*

*The peculiarity of studying the history of the Ukrainian diaspora in Canada during the pre-state period was the dominance of the works of foreign Ukrainians and the formation of the Western historiography of the problem. At the same time scientists of the diaspora, researchers in Ukraine, historians of Russia, and the Western World were studying the history of the Ukrainian community in Canada.*

*Overall, diaspora studies that were published in the state period can be divided into those devoted directly to the diaspora in Canada and reveal questions of its genesis and originality, and studies that analyze the Ukrainian diaspora in general. However, little attention has been paid to this topic for the last two decades.*

**Originality.** *The concept of the diaspora as an institutionalized ethnonational community itself has been clarified. The conclusion on the fundamental development of the history of the Ukrainian diaspora in the 1890s - early 2000s was substantiated.*

**Conclusion.** *A review of the available scientific literature testifies to the deep and multifaceted development of the history of the Ukrainian diaspora in Canada. The scientists found out the main stages and trends of its evolution which include institutional strengthening of the diaspora and preservation of Ukrainians' Canadian national identity. Naturally, the holistic picture of the Ukrainian diaspora was reproduced by national and foreign researchers mainly in the period between the 1890s and 1990s. At the same time, the modern diaspora continues to change dynamically, and thus requires comprehensive study. Among the promising areas of study of the problem are regional specifics of the diaspora, everyday life of Ukrainians in Canada, the transformation of their mentality, and biographical research.*

**Key words:** *Ukrainian diaspora, Canada, historiography, conceptions, institutionalization, social adaptation, national identity.*

Одержано редакцією 21.09.2021  
Прийнято до публікації 25.10.2021

УДК 94:355.4(470:477)

DOI: 10.31651/2076-5908-2021-2-31-44

**ІВАНГОРОДСЬКИЙ Костянтин**

**Васильович,**

доктор історичних наук, доцент  
кафедри історії України Черкаського  
національного університету імені  
Богдана Хмельницького,  
Orcid ID: 0000-0002-4052-5253  
e-mail: iwakos@ukr.net

## **ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ У СПРИЙНЯТТІ «ПОСТМАЙДАННОЇ» РОСІЙСЬКОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ: ЗАСОБИ ТА СТИЛІСТИКА\***

*У статті проаналізовано сприйняття сучасною російською гуманітаристикою української політики пам'яті. Увага зосереджена на тому, як російські дослідники сьогодні в цілому оцінюють пам'яттєвий простір України та які передумови визначають їхню візію новітніх трансформацій останнього. Провідною метою дослідження є історіографічний аналіз, в першу чергу, студій російських науковців-гуманітаріїв, присвячених процесам української політики пам'яті (її історичної політики), що були опубліковані в «постмайданний» період, тобто від 2014 р. і дотепер. Загалом, українська історична політика як явище її історіографічний прецедент посідають помітне місце у новітній російській гуманітаристиці. Тематичне спрямування дослідницьких пошуків російських науковців у царині української політики пам'яті та їхні оцінки останньої позначені заідеологізованістю, схематичністю та винятково негативними висновками. Наукова література, що аналізується є вельми неоднорідною за стилістичним спрямуванням. У більшості випадків російська гуманітаристика розглядає все, що стосується українських меморіальних практик, винятково в негативному вимірі. Простежується російська історіографічна традиція неповаги та нехтування українським національним наративом,*

\* Публікація містить результати досліджень, проведених у межах грантового проєкту Національного фонду досліджень України № 2020.02/0103 «Політика пам'яті та історична свідомість населення на окупованих Росією територіях України (ОРДЛЮ, АР Крим, Севастополь)».